

Utrikes användning av jubileumsbrevkortet från 1897

av Tomas Karlsson och Per Gustafson

Texten är publicerad i *Aktuellt om posthistoria*, nr 11 (2012), sid 56–59.

Till minne Oscar II:s tjugofemårsjubileum som regent utgavs den 18 september 1897 ett brevkort med valören 5 öre. Kortet är posthistoriskt intressant av två skäl: det är Sveriges första jubileumsfrankotecken och det var bara avsett för inrikes användning.

Vid denna tid betraktades minnesfrimärken, jubileumsmärken och liknande med stor misstänksamhet, inte minst av filatelisterna. Man menade att sådan utgivning var oseriös, spekulativ och till skada för frimärkssamlandet. Detta synsätt anammades också av Världspostförbundet. Just 1897, vid förbundets kongress i Washington, kom det upp ett förslag om att jubileumsmärken och liknande inte skulle tillåtas i internationell postutväxling. Förslaget röstades igenom av en majoritet av medlemsländerna – däribland Sverige.¹

Samtidigt hade svenska postverket redan 1896 börjat planera för någon form av minnesutgåva med anledning av Oscar II:s jubileum. När man till slut bestämde sig för att ge ut ett brevkort – trots Washingtonkongressens beslut – fick man därför i det cirkulär som kungjorde utgåvan tala om att kortet var ”*afsedt allenast för inrikes korrespondens*”.²

Bild 1: Kort till Norge, Göteborg 18/9 1897 – Kristiania 19/9 1897.

Genom den illustrerade adressidan, och även papperskvaliteten, skilde sig kortet markant från de tidigare brevkort som posten givit ut. Det tycks också ha blivit en stor försäljningsframgång. I postverkets årsredovisning för år 1897 konstaterades att kortet ”från allmänhetens sida i synnerligen hög grad rönt efterfrågan”.³ Men det fanns också missnöjda röster. Redan i novembernumret från 1897 av *Nordisk Filatelistisk Tidskrift* blev kortet grundligt utskällt av signaturen *E Ljm.* (Ernst Ljungström). Han menade att kortet:

...äfventyrar landets anseende i alla deras ögon, som äro vana vid att i alla tillfällighetsprodukter på frankosakernas område se tecken till att det emitterande landet laborerar med skrala finanser, för hvilka hjälp sökes ur samlarnes fickor, eller att de styrande taga personliga eller andra icke postala hänsyn i sina förvaltningsåtgärder.⁴

Dessutom klagade Ljungström i sin artikel på de oklarheter som uppstått om kortens användning. I cirkuläret stod att kortet var *avsett* att användas inrikes, men där sades ingenting om hur korten skulle hanteras om de trots det skickades utomlands. Ibland accepterades de som vanliga femöres brevkort. Det innebar att de befordrades ofrankerade inom Skandinavien (dit brevkortsportot var 5 öre) och med 5 öres uppfrankering till övriga utlandet (dit brevkortsportot var 10 öre). Men ibland kunde de ”beroende på vederbörande posttjänstemans mer eller mindre liberala uppfattningar” bli lösenbelagda, och då rentav som ofrankerade brev!

Förutom den ofullständiga informationen i postcirkuläret kan man se ytterligare ett par orsaker till förvirringen. Dels avsåg Världspostkongressens förbud ”frankotecken, hvilka tillverkats för något visst ändamål af särskildt intresse för det land, der de utgifvits, såsom s.k. jubileumsfrankotecken af öfvergående giltighet”. Det svenska kortet var förvisso ett ”jubileumsfrankotecken”, men det hade ingen begränsning i giltighetstiden. Dels trädde kongressens beslut formellt i kraft först i januari 1899, dvs. efter att kortet gavs ut.⁵

Men även om korten var frankeringsgiltiga var det inte självklart att de fick skickas utrikes för brevkortsporto. Enligt internationella regler skulle kort som sändes utrikes ”så vidt möjligt” vara försedda med texten ”Carte postale”.⁶ Det är också tveksamt om det var tillåtet med illustrationer på adressidan. I poststadgan sägs att ”vignetter och annonser” fick tryckas på kortets baksida, medan endast postala uppgifter fick förekomma på adressidan.⁷

I standardverket *Svensk posthistoria 1855-1925* sägs att korten inledningsvis inte ansågs vara frankeringsgiltiga i internationell trafik och därför krävde brevporto om de skickades utrikes, men att de så småningom kom att accepteras även utrikes om de frankerades upp till gällande brevkortsporto.⁸ I *Postboken* från 1908 sägs också uttryckligen att korten var giltiga utrikes. Som skäl anges att kortet var ”af bestående varaktighet” och därför inte omfattades av kongressbeslutet.⁹

Hittills har litteraturen främst uppmärksammat två sätt att hantera kortet när det skickades utrikes – antingen frankering med utrikes brevporto eller tilläggsfrankering upp till utrikes brevkortsporto. Men om man tittar närmare på saken, så ställdes postpersonal och användare inför två olika frågor:

- Uppfylldde kortet reglerna för brevkort, eller skulle det taxeras som brev?
- Fick valörstämpelns 5 öre tillgodoräknas som frankering?

Svaren på de två frågorna kan sammanställas i en tabell som visar fyra möjliga kombinationer:

Taxerat som...	Tillgodoräkna 5 öre valörstämpel som porto?	
	Ja	Nej
...brevkort	Fall A	Fall B
...brev	Fall C	Fall D

I tabellen är således fall A den mest liberala tolkningen medan fall D är den mest strikta. Det skulle dessutom gå att utöka tabellen med en dimension till: kort skickade före respektive efter 1 januari 1899, dvs. det datum då Washingtonkongressens beslut formellt trädde i kraft. I tillgängligt material är det dock svårt att se någon tydlig förändring av regeltolkningarna just i årsskiftet 1898/1899.

Fall A: Brevkort och giltig valörstämpel

Bild 1 visar ett kort där den mest liberala tolkningen har tillämpats av avsändaren och accepterats av posten. Kortet, som sänts till Norge, har taxerats som brevkort och befordrats utan tilläggsfrankering eftersom portot för brevkort inom Skandinavien var 5 öre.

Bild 2 visar ett kort till Schweiz där man gjort samma tolkning. Kortet är tilläggsfrankerats med 5 öre upp till 10 öres utrikes brevkortporto.

Bild 2: Kort till Schweiz, Enköping 2/11 1897 – Bern 5/11 1897.

Bild 3 visar också ett exempel på fall A. Kortet är skickat till Ryssland utan någon tilläggsfrankering, och lösenbelagt. Posten har slagit en T-stämpel (*Taxe à payer*, den franska beteckningen för lösen) och noterat 6¼ vilket står för felande porto i franska centimes. Detta motsvarade 5 öre, vilket visar att man taxerat kortet som brevkort och accepterat valörstämpeln. I Ryssland har kortet lösenbelagts med 5 kopek vilket motsvarade dubbelt felande porto.

Bild 3: Kort till Ryssland, Stockholm 18/9 1897 – Åbo 18/9 1897 –
– St. Petersburg 9/9 1897 (21/9 enligt den gregorianska kalendern).

Fall B: Brevkort och ogiltig valörstämpel

Bild 4 är ett exempel på fall B. Kortet är skickat till Tyskland och uppfrankerat med 10 öre. Det är alltså taxerat som brevkort, men den påtryckta valörstämpeln har inte ansetts giltig som porto.

*Bild 4: Kort till Tyskland, Enköping 29/10 1902 –
– Trelleborg-Sassnitz 31/10 1902 – Moritzberg 31/10 1902.*

Fall C: Brev och giltig valörstämpel

Bild 5 illustrerar fall C. Kortet har betraktats som frankeringsgiltigt, dvs. valörstämpeln på 5 öre har räknats in i portot. Däremot har det taxerats som brev, inte brevkort. När det skickades till Tyskland krävdes därför uppfrankering med 15 öre till 20 öres utrikes brevporto.

Bild 5: Kort till Tyskland: Falun 5/10 1897 – Nuernberg 7/10 1897.

Bild 6 visar ett annat kort till Tyskland som avsändaren tilläggsfrankerat med 5 öre, dvs. enligt fall A. Posten har däremot hanterat kortet enligt fall C i tabellen. Man har taxerat kortet som brev, men godkänt valörstämpeln som giltig frankering. T-stämpel anger lösenbeläggning och siffran 12½ anger felande porto i franska centimes, vilket motsvarade 10 öre (skillnaden mellan 10 öres frankering och 20 öres brevporto). Tyska posten har därefter tagit ut ett lösenbelopp på 20 pfennig, vilket motsvarade dubbelt felande porto.

Bild 6: Kort till Tyskland, Malmö 19/9 1897 – (Berlin) Bestellt vom Postamte 9 21/9 1897.

Fall D: Brev och ogiltig valörstämpel

Fall D, slutligen, innebär att kortet taxerades som brev och att valörstämpeln inte räknades med i portot. Bild 7 visar ett sådant kort till Danmark som frankerats med 10 öres porto – det brevporto som gällde inom Skandinavien.

Bild 7: Kort till Danmark, Stockholm 25/9 1897 – (Köpenhamn) V Omb. 1 27/9 1897.

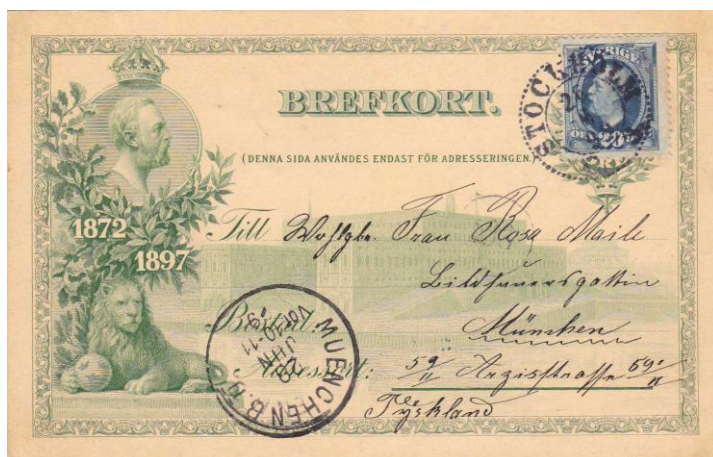

Bild 8: Kort till Tyskland, Stockholm 26/6 1899 – Muenchen 28/6 1899.

Brevportot utanför Skandinavien var 20 öre. Bild 8 visar ett kort till Tyskland, som även det hanterats enligt fall D, och frankerats med utrikes brevporto. Tjugoöresmärket har dessutom – närmast demonstrativt – placerats så att det täcker valörstämpeln.

* * *

Av de fyra fall som redovisats här, är fall A utan tvekan det vanligaste. Vårt intryck är att de tre andra tolkningarna av regelverket är relativt ovanliga, även om det är fall D som hittills uppmärksammas mest av samlare och i litteraturen. Utrikes användning av jubileumsbrevkortet från 1897 är hursomhelst ett intressant kuriosum i den svenska posthistorien.

¹ Odén, Å. (1976) ”1897 års jubileumsbrevkort”, *Postryttaren*, årg. 26. I Odéns uppsats finns också en detaljerad genomgång av kortets tillkomst, motiv, olika plåtfel m.m.

² Generalpoststyrelsens cirkulär nr XXV 1897, kursiv i originaltexten.

³ Postverkets förvaltning för 1897, sid. XVI.

⁴ Sign. E. Ljm. (1897) ”De svenska jubileumskorten”, *Nordisk Filatelistisk Tidskrift*, årg. 4, nr 17, citat från sid. 267.

⁵ Världspostföreningen (1897) *Internationella postfördrag med tillhörande expeditionsreglementen, avslutade vid postkongressen i Washington år 1897*, citat från sid. 13.

⁶ Världspostföreningen (1891) *Internationella postfördrag med tillhörande expeditionsreglementen, avslutade vid postkongressen i Wien år 1891*, sid. 42-43.

⁷ Generalpoststyrelsen (1892) *Allmän poststadga*, Stockholm, §5.3.

⁸ Billgren, J. & Andersson, S. (1996) *Svensk posthistoria 1855-1925*, Sveriges Filatelist-Förbund, sid. 93-94.

⁹ Döss, J. & Långe, E. G. (1908) *Postboken: Uppslagsbok för posttjänstemän*, Stockholm, citat från sp. 292.